

BURGEMEESTER - BURGERVADER

De installatie van burgemeester F.J. van Lanschot in 1917

Ton Kappelhof

Het is vrijdagmiddag 12 oktober 1917. Op het Stadhuis vindt een bijzondere zitting van de Gemeenteraad plaats. De publieke tribune is vol en ook de verslaggevers van de twee kranten die 's-Hertogenbosch heeft zitten gereed met hun opschrijfboekje in de hand. Om precies 14.00 uur zal de nieuwe burgemeester, mr F.J. van Lanschot, officieel worden geïnstalleerd. De opvolger van de met pensioen gaande burgemeester Van der Does de Willebois is in de stad geen onbekende. De familie Van Lanschot komt eigenlijk uit het dorp Zundert in de Baronie van Breda. Daar bekleedden leden van deze familie in de zestiende eeuw bestuurlijke functies als die van 'meier' (= schout) en schoolmeester. Rond 1600 is een Van Lanschot burgemeester van Breda, terwijl hij ook het beroep van 'lakenkoper' (= handelaar in stoffen) uitoefent. Onder de Republiek is het voor deze katholieke familie onmogelijk om openbare functies uit te oefenen. Wel komen we leden van het geslacht tegen in het Staatse leger belast met bevoorradingstaken. In 1737 vestigt Godefridus van Lanschot, zoon van een brouwer uit Loon op Zand, zich in 's-Hertogenbosch als koopman. De zaak floreert en ontwikkelt zich na 1850 geleidelijk tot een bank. Na 1795 vindt er een splitsing plaats in een 'zakelijke' tak en een 'bestuurlijke' tak. Frans stamt uit de laatste. Zijn vader was ook burgemeester van 's-Hertogenbosch, maar tot groot verdriet van velen

stierf hij, nog veel te jong, in 1883. Mr E.P. van Lanschot is van 1907 tot 1915 burgemeester van Breda. Na een studie rechten vestigt Frans van Lanschot zich als advocaat en procureur in 's-Hertogenbosch. Hij zou, maar dat kon in 1917 niemand vermoeden, de laatste burgemeester zijn die in 's-Hertogenbosch geboren en getogen was. De gespannen verwachtingen rond de nieuwe man gaan gepaard met zorgen over wat er in de wereld gebeurt. Al drie jaar lang woedt de Eerste Wereldoorlog, talloze soldaten zijn al gesneuveld in de modderige loopgraven in Vlaanderen en in Noord-Frankrijk. De strijd is uitzichtloos geworden en niemand weet hoe lang dit nog zal duren. In Rusland is een revolutie uitgebroken, de Amerikanen hebben besloten deel te gaan nemen aan de oorlog. In het lieve vaderland neemt ondertussen de schaarste aan grondstoffen en levensmiddelen toe. De krant 'Het Huisgezin' bericht over de duikbotenoorlog en over de distributie van koffie en thee. Veel is al op de bon, maar er is ook zwarthandel. De mensen die hier rijk van worden hebben al de bijnaam van O.W.-ers (oorlogswinstmakers) gekregen. De gemeente Eindhoven adverteert voor een boekhouder. Het aanvangssalaris is f. 1.800,- per jaar. Daar komt een toeslag bovenop, want geen enkele ambtenaar kan nog rondkomen met de vooroorlogse salarissen. De duurtetoeslag bedraagt 20% voor een gehuwde en 10% voor een ongehuwde.

*De zogenaamde paasveetentoonstelling van 16 maart 1937 in 'de schepping' van Van Lanschot, de overdekte veemarkt, thans onderdeel van de Brabanthallen. De dame met boeket is mw Van Lanschot-Van Meeuwen, rechts van haar de burgemeester zelf en links de commissaris van de koninging mr dr A.B.G.M. van Rijkevorsel
(Foto: Stadsarchief 's-Hertogenbosch)*

De nieuwe burgemeester wordt om 14.00 uur de raadzaal binnengeleid. Hij heeft de eed van trouw aan de koningin al afgelegd en is reeds voorzien van de ambtsketen. Hij kan gaan zitten op de plaats die voor hem is gereserveerd, waarna er een toespraak volgt van de oudste wethouder.

De burgemeester antwoordt en dan is het al gauw 15.00 uur: tijd voor de receptie ten stadhuize.

Een strikje van het Stedelijk Muziekcorps speelt, gedirigeerd door de heer Ogier, op de achtergrond.

De kranten besteden natuurlijk aandacht aan dit feit. De neutrale krant 'De Provinciale' geeft verder geen commentaar, zijn tegenhanger, het vaak fel katholieke 'Het Huisgezin'¹ doet dat wel. Vermoedelijk is

het stukje geschreven door de hoofdredacteur, J.B. Vesters. De schrijver is zeer te spreken over de toespraak van Van Lanschot. De reden wordt als 'sympathiek' betiteld. De nieuwkomer is katholiek én van goede huize. Wat wil je nu nog meer. Volle instemming heeft ook de hulp en de steun van God die Van Lanschot inroept.

De bij dit soort gelegenheden gehouden toespraken waren (en zijn) zeer formeel. Menigeen zal ze dan ook saai vinden en niet de moeite nemen ze te lezen. Toch zijn deze documenten interessant voor de geschiedschrijver. Er werd namelijk gezegd, wat men hoorde te zeggen en wat verwacht werd. Normen en waarden en ook het beeld dat men had van de burgemeester komen er dus in tot uiting. In feite zijn toespraken als deze gelaagd van structuur. Er staat wat er staat, maar wie tussen de regels doorleest en onder de oppervlakte kijkt ziet meer. Van belang kan ook zijn wat er juist niet gezegd wordt. In dit geval de aanroep van God. Van Lanschot had als goed katholiek heel wel ook de H. Maria aan kunnen roepen. Wellicht heeft hij die morgen een kaars gebrand voor de Zoete Moeder. Hij doet dat echter

niet en daarmee geeft hij aan dat hij boven de partijen staat. Weliswaar vormen de protestanten nog maar een kleine minderheid (ongeveer 10%) van de stedelijke bevolking, maar onder hen zitten trouwens ook invloedrijke lieden.

Mr Frans begint zijn rede met een woord van dank aan de koningin. Lees: hij brengt hulde aan het staatshoofd en betuigt zijn trouw aan het wereldlijk gezag. Dank brengt hij ook aan de minister van Binnenlandse Zaken Cort van der Linden die hem heeft voorgedragen.²

Vervolgens memoreert hij zijn dierbare vader die te jong stierf en die hij zich tot voorbeeld stelt. De familietraditie van het dienen van de staat wordt hier naar voren gebracht. De spreker wordt tevens persoonlijk: met weemoed denkt hij terug aan zijn

vader. De afstand tussen hem en de toehoorders wordt daardoor een stuk kleiner. Veel nadruk krijgen de 'ijver' en de 'plichtsbetrachting' waarmee hij het nieuwe ambt wil aanvaarden. Hij beroemt zich niet op zijn vakkennis, ofschoon hij een jurist met veel ervaring is en de stroom van decreten en wetten uit Den Haag steeds meer aanzwelt. De tijden zijn moeilijk, er zijn veel zorgen, maar niettemin zindert de stad van nieuwe plannen. De stad gaat weer uitbreiden (plan Muntel) en er is grond voor nieuwe industrie. De gemeente wordt geëlectriceerd en er komt een nieuwe school voor het technisch onderwijs (de KTA). De toonzetting is er hier een van optimisme en van verlangen naar expansie. De boodschap luidt: we gaan niet bij de pakken neerzitten. Zijn voorganger, de actieve jhr Van der Does de Willebois wordt geëerd. Aan het slot van zijn toespraak wordt de redenaar kernachtig:

'Wat mijn bestuur aan onze stad brengen zal, is niet te zeggen; wel weet ik, dat ik haar breng goeden wil en goede courage'

Nog eens een paasveetentoonstelling, nu op 25 maart 1931 op de Parade. Burgemeester Van Lanschot (rechts) huldt Izaak Hofstede die voor de vijftigste maal de vee-markt bezocht

(Foto: Stadsarchief 's-Hertogenbosch)

Waarna een borrel klaar staat en de verslaggevers zich naar hun bureel spoeden om hun teksten gereed te maken voor de zetter die het lood al klaar heeft liggen. Het 'Huisgezin' is zeer tevreden over de 'courage' die Van Lanschot toont. Het is niet gemakkelijk zo'n krachtige figuur als Van der Does op te volgen, 'maar hij brengt goeden wil en goede courage mee. Dit is een kloek woord. Goede courage doet denken aan het oude Holland, dat door zijn durf de zee beheerschte: aan Potgieter die naast het weezinwekkend contereitsel van Jan Salie het krachtige portret van den wakkeren Jan Courage teekende.'³

De toespraak van Van Lanschot valt op door vier elementen: trouw aan het gezag, optimisme, daadkracht en gevoel voor traditie. Deze elementen vielen toen goed, zeker in 's-Hertogenbosch. Gedurende zijn lange ambtsperiode (1917-1941) zou Frans van Lanschot zich ontpoppen als een patriarchale figuur die als een aartsvader voor zijn kinderen, de bewoners van de stad 's-Hertogenbosch, zorgde. Hij combineerde deze houding met een persoonlijke stijl die bij de Bosschenaren goed viel. Van Lanschot heeft, zeker onder oudere Bosschenaren, nog steeds een goede naam.

Volgens de Gemeentewet vormt de Gemeenteraad sinds 1851 het bestuur van de gemeente. De burgemeester zit de Raad alleen voor en verder heeft hij een eigen taak ten aanzien van de openbare orde en de veiligheid. De figuur van de vaderlijke burgemeester stoelt in Nederland op een lange traditie. Hoewel hij formeel-juridisch geredeneerd niet aan het hoofd van de gemeente stond, was hij dat de facto maar al te vaak wel. Een gesprek met de burgemeester kon een probleem oplossen. Nog steeds schrijven mensen brieven met klachten aan de burgemeester, ofschoon het dan vaak om taken gaat die niet in zijn portefeuille zitten.

Tradities veranderen echter, zij het langzaam; soms sterven ze af omdat ze niet meer aan een maatschappelijke behoefte

beantwoorden, nog vaker krijgen ze, vaak nauwelijks opgemerkt, een andere inhoud. Pogingen om 'dode' tradities in stand te houden zijn gedoemd te mislukken. Nog steeds leeft de behoefte aan een 'vaderlijke' burgemeester, maar het lijkt erop dat het draagvlak voor deze opvatting kleiner wordt. Het accent verschuift naar het ideaalbeeld van de professionele bestuurder die integer en daadkrachtig is. Er komen steeds meer mensen die vinden dat zij hun zaken beter zelf kunnen regelen en die, als zij dat nodig vinden, een beroep doen op hun rechten. ■

DE EERSTGEBORENE IN DE BOSSCHE VEEMARKTHALLEN.

Spotprent van Leo van Grinsven op de opening van de vee-markt in 1931.

(Stadsarchief 's-Hertogenbosch, HTA, stamboekenr. 9121)

Noten

1. Dit waren de gangbare namen. Officieel heetten deze kranten: 'Provinciale Noordbrabantse en 's-Hertogenbossche Courant' (opgericht in 1771) en 'Noordbrabantsch Dagblad. Het Huisgezin'. De laatste was in 1910 ontstaan uit een fusie van het dagblad en het Huisgezin.
2. Cort van der Linden fungeerde tevens als minister-president. Het was toen nog gebruikelijk dat deze laatste functie gecombineerd werd met een andere portefeuille, meestal die van Binnenlandsche Zaken. Het departement van deze minister omvatte toen veel meer dan nu. Zo ressorteerden onderwijs, volksgezondheid en sociale zaken onder BiZa.
3. 'Noordbrabantsch Dagblad. Het Huisgezin', d.d. zaterdag 13 oktober 1917, tweede blad.